

Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi

*Institute of Public Administration
Journal of Social Sciences*

Cilt 2, Sayı 2, Yaz/Haziran 2022

TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

An Evaluation on Electional Systems in Turkey

Araştırma Makalesi • Research Article

Dr. Öğr. Üyesi Turan ŞENER

Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
ANTALYA /TÜRKİYE
turansener@akdeniz.edu.tr

0000-0003-2354-015X

Nezihe Ülkü EREN

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
ANTALYA /TÜRKİYE
neziheulkueren@gmail.com

0000-0001-7064-0562

Geliş Tarihi/Received: 18.04.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 02.06.2022

Atıf/Citation

Şener, T., Eren, N. (2022). Türkiye'de Seçim Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. (2), 45-68.

Kamu Yönetimi Enstitüsü
Türkiye Kamu Çalışanları Kalkınma ve Dayanışma Vakfı kuruluşudur

Öz

Seçim kavramının temeli, “tercih etme”ye dayanmakla birlikte, seçim sistemi kavramı ile kastedilen seçimin nasıl yapılacağı, seçime ilişkin yöntem ve tekniklerdir. Seçim sistemleri, çoğunluk sistemleri ve nispi temsil sistemleri olmak üzere iki ana grupta incelenmektedir. Bununla birlikte hem çoğunluk sistemlerinin hem de nispi temsil sistemlerinin birçok alt gruba ayrıldığı da görülmektedir. Nispi temsil sistemlerinde egemen düşünce, seçime katılan partilerin, parlamentoda, aldıkları oy oranlarıyla orantılı olacak şekilde temsil edilmesi gerektiği yönündedir. Çoğunluk sistemlerinde ise en çok oyu alan siyasi partilerin parlamentoda temsil edilmesi durumu söz konusudur.

Türkiye’de yapılan milletvekili seçimlerine bakıldığında, tarihsel köken itibarıyla seçimlerin Osmanlı Devleti’ne dayandığı görülmektedir. Osmanlı Devleti’nde 1876’da Kânûn-ı Esâsî ilan edildikten sonra 1877 yılında ilk seçimler yapılmıştır. Türkiye’de 1961 seçimlerine kadar çoğunluk sistemi uygulanmıştır. 1961 seçimlerinden itibaren nispi temsil sistemleri uygulanmıştır ve nispi temsil sistemlerinin farklı şekillerde uygulandığı da görülmektedir. 1995 seçimlerinde uygulanmaya başlanan ülke barajlı d’Hondt Sistemi, 2015 yılı Kasım ayında yapılan seçimler de dâhil olmak üzere uygulanmaya devam etmiştir. 2017 yılında yapılan anayasa değişikliğinin ardından 2018 yılında hükûmet sistemi değişmiş ve parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi adı verilen yeni bir hükûmet sistemine geçilmiştir. Bu süreçte, seçim ittifakı üzerine çalışmalar yapılmış, görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu doğrultuda yasal düzenlemeler de hayata geçirilmiştir. Seçim ittifakı ile seçim barajı olan %10’un altında oy alan partiler, içinde yer aldığı ittifak %10 barajını geçtiğinde barajı geçmiş olmaktadır. Söz konusu partiler için seçim barajı, bir engel olmaktan çıkarılmaya çalışılmıştır. 2022 yılı Nisan ayı itibarıyla yürürlüğe giren bir kanun ile seçim barajı, %10’dan %7’ye düşürülmüştür. Seçim ittifakı ile seçim barajı engelini aşmaya çalışılması yönünde atılan adımlar, barajın düşürülmesi yönünde yapılan değişikliklerle desteklenmiştir. Bu çalışmada da seçim ve seçim sistemi kavramları üzerinde durulmakta ve seçim sistemleri hakkında bilgi verilmektedir. Türkiye’de uygulanan seçim

sistemleri, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Türkiye’de seçimler, tarihsel kökeni itibarıyla Osmanlı Devleti’ne dayanmaktadır. Dolayısıyla, çalışmada Osmanlı Devleti’nde yapılan ilk seçimlerden, 1877 seçimlerinden başlayarak 2018 yılında yapılan seçimler de dâhil olmak üzere incelenmektedir. Çalışmanın kapsamını 1877-2018 yılları arasında yapılan milletvekili seçimleri oluşturmaktadır. Çalışma ile Türkiye’de yapılan seçimleri ve seçim sistemlerini sınırlamaksızın bir bütün olarak aynı çalışmada ortaya koymak ve bu doğrultuda bir inceleme, değerlendirme yapmak amaçlanmaktadır. Çalışmada konu tarihsel süreçte incelendiği için tarihsel bir yaklaşım izlendiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Seçim, Seçim Sistemi, Çoğunluk Sistemleri, Nispi Temsil Sistemleri, Seçim Barajı.

Abstract

Although the basis of the concept of election is based on “preference”, what is meant by the concept of electoral system is how the election will be made, the methods and techniques related to the election. Electoral systems are examined in two main groups, selection majority systems and relative representation systems. However, it is seen that both the majority systems and relative representation systems are divided into many sub-groups. The dominant idea in proportional representation systems is that the parties participating in the elections should be represented in the parliament in proportion to the votes they receive. In majority systems, the political parties that receive the most votes are represented in the parliament.

When we look at the parliamentary elections held in Turkey, it is seen that the elections are based on the Ottoman Empire in terms of historical origin. After the declaration of Kanun-i Esasi in 1876 in the Ottoman Empire, the first elections were held in 1877. The majority system was implemented in Turkey until the 1961 elections. Proportional representation systems have been implemented since the 1961 elections and it is seen that proportional representation systems are applied in different ways. The d'Hondt system with a country threshold, which was introduced in the 1995 elections, continued to be implemented, including the elections held in November 2015. Following

the constitutional amendment in 2017, the government system was changed in 2018 and a new government system called the Presidential Government System was transferred from the parliamentary system. In this process, studies were carried out on the electoral alliance, negotiations were held and legal regulations were implemented in this direction. Along with the electoral alliance, parties that receive less than 10% of the electoral threshold pass the threshold when the alliance they are in passes the 10% threshold. The election threshold for the parties in question has been tried to be removed from being an obstacle. With a law that came into force as of April 2022, the election threshold was reduced from 10% to 7%. The steps taken to try to overcome the electoral threshold obstacle with the electoral alliance were supported by the amendment made to lower the threshold. In this study, the concepts of election and election system are emphasized and information about electoral systems is given. Election systems implemented in Turkey constitute the subject of the study. Elections in Turkey are based on the Ottoman Empire in terms of its historical origin. Therefore, in the study, starting from the first elections held in the Ottoman Empire, including the elections held in 2018, it is examined. The scope of the study consists of the parliamentary elections held between 1877-2018. With this study, it is aimed to present the elections and election systems in Turkey as a whole in the same study without limiting them and to make an examination and evaluation in this direction. In the study, it is possible to say that a historical approach is followed since the subject is examined in the historical process.

Keywords: Election, Electoral System, Majority System, Proportional Representation, Electoral Threshold.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde seçimler, 1876 yılında Türk demokrasi tarihinin ilk anayasası olmak üzere kabul gören Kânûn-ı Esâsî'nin ilan edilmesiyle başlamış olup ilk seçimler 1877 yılında gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'ne kadar seçimlerin 1877, 1908, 1912, 1914, 1919, 1920 ve 1923

yıllarında yapıldığı görülmektedir. 1920 ve 1923 seçimlerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Dönemi’nde yapıldığını ayrıca belirtmek gerekir.

29 Ekim 1923’te cumhuriyetin ilan edilmesinden 1946 yılına kadar olan dönem, Tek Partili Dönem olarak bilinmektedir. Tek Parti Dönemi’nde 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 seçimleri gerçekleştirilmiştir. 1946 seçimleri öncesinde seçimler, iki dereceli olarak yapılmıştır. Vatandaşlar, milletvekillerini doğrudan seçmeyip ilk olarak milletvekillerini seçecek vekilleri seçmişlerdir. Çok Partili Dönem’in ilk seçimleri 1946 yılında gerçekleştirilmiştir. 1946 seçimleri itibarıyla tek dereceli seçim uygulamaları başlamıştır. 1946 seçimlerini izleyen seçimler 1950, 1954, 1957 yıllarında yapılmıştır. Tıpkı önceki seçimler gibi bu seçimlerde de çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Türkiye’de nispi temsil sistemleri ise 1961 seçimlerinden itibaren uygulanmaktadır. 1961 seçimleri ve sonraki seçimlerde nispi temsil sisteminin farklı şekillerde uygulandığı görülmektedir.

Bu çalışmada ilk olarak, seçim ve seçim sistemi kavramı üzerinde durulmaktadır. İkinci olarak, seçim sistemleri hakkında bilgi verilmektedir. Sonrasında ise seçimler, Osmanlı Devleti’nde yapılan ilk seçimlerden, 1877 seçimlerinden başlayarak, uygulanan seçim sistemleri itibarıyla incelenmektedir. Çalışma, 1877-2018 yılları arasında yapılan milletvekili seçimlerini kapsamaktadır. Konu tarihsel süreçte incelendiği için tarihsel bir yaklaşım izlenmektedir.

1. Kavram Olarak Seçim ve Seçim Sistemi

Seçim, tercih etme temeline dayanan bir kavramdır. Seçim kavramı, geniş anlamda, birden çok seçenek arasında yapılan tercihi karşılamaktadır. Bu bağlamda, bireylerin günlük yaşamlarında aldıkları kararlar, davranış biçimleri de bir seçimin sonucu olarak görülmektedir (Türk, 2006: 76).

Seçim kavramı; siyaset bilimi, yönetim bilimi, hukuk disiplinlerinde önemli bir yere sahiptir. Seçim kavramının hukuk disiplini bakımından anlamı: “Kanunlar, yönetmelikler uyarınca bir veya daha çok aday arasından belli birini veya birkaçını seçme.” biçimindedir (Türk Dil Kurumu Güncel

Türkçe Sözlük, 2021). Seçim, seçmek ve seçilmek eylemlerini içeren bir kavramdır. Bakıldığında; seçilmek, seçmek eyleminin karşıtı olarak ifade edilmektedir. Seçmek eyleminde seçilmek, seçilmek eyleminde de seçmek vardır ve her ikisi birlikte seçim kavramını oluşturmaktadır. Siyaset ve yönetim bilimleri disiplinlerinde; seçmek, “belli bir iş ya da yere birkaç aday arasından, yetenekleri ve güdülenmeleri ile bu iş veya yerin gerektirdiklerine en uygun olanı ya da sayılanı seçme işi, oy vererek göreve getirme işi” olarak tanımlanmaktadır. Seçilmek ise seçme işine konu olma durumunu karşılamaktadır (Sezen, 1994: 51). Dar anlamıyla seçim kavramı bunları içermektedir.

Seçim sistemi kavramı da tıpkı seçim kavramı gibi geniş ve dar anlamlarıyla tanımlanmakta, değerlendirilmektedir. Seçim sistemi, geniş anlamda, siyasal bağlam içerisinde incelenmektedir. Bu bağlamda seçim sistemi, demokratik seçim şartları ve özgürlükler rejimi gibi hukuki boyutları düşündürmektedir. Genel anlamda seçim sistemi, temel hak ve özgürlüklere dayanmakla birlikte, seçim zamanının belirlenmesinde partilere seçim için hazırlanmalarını sağlayacak bir sürenin tanınması; kitle iletişim araçlarında yer almaları bakımından partilere eşit haklar tanınması; siyasi partilere hazineden yapılacak para yardımlarında adil olunması gibi konuları içermektedir. Seçim sistemi, dar anlamıyla, seçimin nasıl yapılacağını, seçime ilişkin yöntem ve teknikleri ifade etmektedir (Daver, 1988: 136-137). Seçim sistemi ile ilgili yapılan çalışmalarda, tartışmalarda bu kavramın genellikle dar anlamı üzerinden incelendiğini ve bu çalışmada da seçim sisteminin dar anlamı üzerinde durulacağını belirtmek gerekir.

2. Seçim Sistemleri

Dar anlamda seçim sistemi ile seçimin nasıl yapıldığının, seçime ilişkin yöntem ve tekniklerin kastedildiği daha önce belirtilmişti. Seçim sisteminin dar ve geniş anlamında bir kavram karmaşası yaşanmasını önlemek için Özbudun (1995: 522), dar anlamda seçim sistemini “seçim formülü” olarak adlandırmıştır.

Seçim formülleri bakımından seçim sistemi, iki ana gruba ayrılmaktadır. Bunlar, çoğunluk sistemleri ve nispi temsil sistemleridir (Akyıldız, 2016: 132). Çalışmanın bu bölümünde söz konusu “seçim formülleri” incelenecektir.

2.1. Çoğunluk Sistemleri

Tek isimli-tek turlu çoğunluk sisteminde, bir seçim çevresinde en çok oyu alan aday seçimi kazanır. Bu sistemde en çok oyu alan adayın seçimi kazandığı, en çok oyu alan siyasi partinin milletvekilinin kazandığı bilinmektedir. Dolayısıyla, seçmenlerinin tamamının parlamentoda temsil edilmemesi durumu söz konusudur. İngiltere’de, Amerika Birleşik Devletleri’nde tek isimli-tek turlu çoğunluk sisteminin uygulandığını söylemek mümkündür (Akyıldız, 2016: 132; Özbudun, 1995: 522).

Tek isimli-iki turlu çoğunluk sisteminde ilk turda adayların birinin geçerli oyların salt çoğunluğunu sağlaması durumunda seçim, ikinci tura gerek kalmadan sonuçlanır. Aksi durumda, yani hiçbir aday salt çoğunluğu sağlayamadığında ya en çok oy alan iki aday ya da belli bir oranın üstünde oy alan adaylar ile ikinci tura gidilir ve bu adaylar arasında seçim yapılır. İkinci turda en çok oy alan aday seçimin kazananı olacaktır (Akyıldız, 2016: 132; Türk, 2006: 80-81). Ayrıca, tek isimli-iki turlu çoğunluk sisteminin Fransa’da başkan seçiminde uygulandığını ifade etmek mümkündür (Özbudun, 1995: 523; Türk, 2006: 80).

Listeli-tek turlu çoğunluk sisteminde seçim bölgeleri geniş olabilmektedir. Her ilin bir seçim bölgesi sayılabilmesi bile mümkündür. Partiler, adaylarından oluşan bir liste hazırlar ve seçmene bu liste sunulur. Seçimi en çok oyu alan liste kazanır (Akyıldız, 2016: 132).

Listeli-iki turlu çoğunluk sisteminde ise ilk turda partilerin hiçbirinin geçerli oyların salt çoğunluğunu sağlayamaması durumunda ikinci tura gidilir. İkinci turda partiler arası ittifaklar yapılabilmektedir ve bu turda salt çoğunluk aranmamakta olup daha çok oy almak yeterlidir.

2.2. Nispi Temsil Sistemleri

Nispi temsil sistemleri, çoğunluk sistemlerine göre daha fazla alt gruba sahiptir, daha çeşitlidir. Bu sistemlerde, seçime katılan partilerin parlamentoda temsilinin, aldıkları oy oranlarıyla orantılı olması gerektiği düşüncesi egemendir (Özbudun, 1995: 523).

Nispi temsil sistemi, 1855 yılında Danimarka'da uygulanmaya başlanmıştır ve bu yıldan itibaren uygulandığı bilinmektedir. Ayrıca, 1899 yılından itibaren de Belçika'da uygulandığı ifade edilmektedir. İngiltere, Rusya ve Türkiye (1961 yılına kadar) gibi ülkelerde nispi temsil sistemi kabul edilmemekle birlikte, I. Dünya Savaşı'ndan sonra bütün Avrupa ülkelerinde kabul edildiği belirtilmektedir (Akyıldız, 2016: 133-134). Nispi temsil sistemleri de çeşitlidir, kendi içinde alt gruplara ayrılır¹.

2.2.1. Yaklaştırmalı Nispi Temsil Sistemleri

Yaklaştırmalı nispi temsil sistemlerinde ülke, birden çok seçim çevresine ayrılmaktadır. Bir seçim çevresinde seçilecek milletvekili sayısı arttıkça temsilde adalet daha çok sağlanır. Nispi temsil sistemlerinde baraj uygulamaları mümkündür. Bakıldığında; seçim barajlarının yükseltilmesi, temsilde adalet ile ilgili sorunlarla daha çok karşı karşıya gelinmesi sonucunu doğurmaktadır. Yaklaştırmalı nispi temsil sistemleri en yüksek artık sistemi, en yüksek ortalama sistemi ve d'Hondt sistemi olmak üzere gruplandırılmaktadır (Akyıldız, 2016: 135).

En yüksek artık sistemi, birkaç aşamada uygulanmaktadır. İlk olarak, bir seçim çevresindeki geçerli oy sayısı, o seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısına bölünür ve bu işlem sonucu çevre seçim sayısını verir. İkinci olarak, çevre seçim sayısının, o seçim bölgesindeki partilerin aldıkları oy içerisinde kaç kez var olduğunun bulunması gerekmektedir. Bunun için toplam oy sayısı, çevre seçim sayısına bölünür ve bu bölme işlemi, her bir

¹ Bu konu hakkında örnekler üzerinden daha ayrıntılı bilgilere erişebilmek için bkz. Akyıldız, A. (2016). "Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri". *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (7): 127-148.

parti için ayrı ayrı yapılır. Her bir parti için yapılan bu bölme işlemlerinin sonucunda elde edilen sayı, partilerin en baştan çıkaracağı milletvekili sayıdır. Partiler, her biri için ayrı ayrı elde edilen sayılar kadar milletvekilliğini kazanmış olur. Üçüncü olarak yapılması gereken, kalan milletvekili sayısının partilere dağıtılması olacaktır. En son yapılan bölme işleminin kalan sayıları, yani kalan oy sayıları, büyükten küçüğe doğru alt alta sıralanır. Kalan milletvekilliği sayısı, en büyük artık oya sahip partilere sırayla dağıtılıp paylaştırıldıktan sonra o seçim çevresinde milletvekillerinin partilere dağıtımı işlemi tamamlanmış olmaktadır (Akyıldız, 2016: 135-137).

En yüksek ortalama sistemi, tıpkı en yüksek artık sistemi gibi, birçok aşamada uygulanmaktadır. Buna ek olarak, ilk iki aşamanın her iki sistem için aynı olduğu görülmektedir. Bu sistemde de ilk olarak, çevre seçim sayısının hesaplanması için o seçim çevresindeki geçerli oy sayısı, oradan seçilecek milletvekili sayısına bölünür. İkinci olarak, toplam oy sayısı çevre seçim sayısına bölünür ve bu işlem, yine, her bir parti için ayrı ayrı yapılır. Her bir parti için elde edilen sonuç, o partilerin en baştan çıkaracağı milletvekili sayıdır. Üçüncü olarak, açıkta kalan milletvekillerinin dağıtılması işlemi gerçekleştirilecektir. Bunun için partilerin aldıkları toplam oy, kazandıkları milletvekili sayısına “1” sayısının eklenmesiyle elde edilen sayıya bölünür. Bu bölme işleminin sonucunda en büyük olan partiye bir milletvekilliği eklenir. Kalan milletvekili sayıları için de aynı işleme devam edilir. En yüksek ortalama sisteminin büyük partilere görece avantaj sağladığını söylemek mümkündür (Akyıldız, 2016: 137).

d’Hondt sisteminde partilerin aldıkları oylar, 1’den başlamak üzere sırayla, seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısı da dâhil olmak üzere bu sayılara tek tek bölünür. Örneğin, A partisinin aldığı toplam oy sayısı 240.000 ve o seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısı 6 ise 240.000, sırayla, 1’e, 2’ye, 3’e, 4’e, 5’e ve 6’ya bölünerek tek tek sonuçlar elde edilir. Bu işlemler, diğer partiler için de aynı şekilde tek tek yapılır. Tüm partiler için elde edilen sayılar büyükten küçüğe doğru sıralanarak en büyük sayıdan başlamak üzere milletvekillikleri partilere dağıtılır (Akyıldız, 2016: 139).

2.2.2. Tam Nispi Temsil Sistemi

Tam nispi temsil sisteminde ülke, seçim çevresine bölünmemekte, bütün ülke tek bir seçim çevresi sayılmaktadır. Bu sistem uygulanırken ilk olarak, seçimlerde kullanılan geçerli oylar, milletvekili sayısına bölünür ve elde edilen sonuç ile millî seçim sayısına ulaşılır. İkinci olarak, partilerin aldığı oylar millî seçim sayısına bölünerek milletvekillikleri partilere dağıtılır. Bağımsız adaylar da millî seçim sayısına eşit ya da bu sayının üstünde oy aldıkları takdirde seçilmiş olurlar. İlk dağıtım bu şekilde gerçekleştirilerek partiler, milletvekilliğini en baştan kazanmış olur. Daha sonra, açık kalan milletvekillikleri, partilere artık oylarına göre tekrar dağıtılır. Bu dağıtım yapılırken en yüksek artık, en yüksek ortalama, d'Hondt sistemlerinden birinin uygulanması sonucunda net sayılara ulaşılması mümkün olmaktadır (Akyıldız, 2016: 141-142).

3. 1877'den Günümüze Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri

Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar çok partili sisteme 1946 yılında geçmişse de yaklaşık 300 yıllık bir demokrasi birikimine sahiptir. Bu anlamda padişahın yetkilerinin kısıtlanması esas alındığında 1808'de imzalanan Sened-i İttifak, yerel seçimler için 1833 yılında yapılmaya başlanan muhtarlık seçimleri, anayasa için 1876'da kabul edilen Kânûn-ı Esâsî, milletvekilliği seçimleri için 1876'da yapılan milletvekilliği seçimleri, parlamento için 1877'de toplanan Meclis-i Meb'ûsan temel alınabilir (Uzman, 2021: 675). Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nde genel seçim, 1876 Kânûn-ı Esâsî'nin ilanıyla uygulanmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilanına kadar olan süreçte 1877, 1908, 1912, 1914, 1919, 1920 ve 1923 yıllarında genel seçimler yapılmıştır (Alkan, 2006: 140; Olgun, 2011: 4).

1877 seçimleri ilk seçim olması bakımından önemlidir. 1876 Anayasası'nda 50.000 erkek nüfusa bir milletvekili düşeceği düzenlenmiştir. Ancak, bu düzenlemeye uyulmayarak, Meclis-i Meb'ûsan'da 80 Müslüman, 50 gayrimüslim milletvekilinin bulunması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, seçimlerin iki dereceli olarak yapılması yönündeki düzenlemeye de

uyulmamakla birlikte, İstanbul’daki seçimler önemsenerek İstanbul ve çevresindeki seçimler iki dereceli olarak uygulanmıştır. 1877 seçimlerinde çoğunluk sisteminin uygulandığını ifade etmek mümkündür (Yozgat ve Zabun, 2009: 75).

1877 seçimlerinden sonraki seçim 1908’de yapılmıştır. 1908 seçimleri, II. Meşrutiyet Dönemi’nde yapılan ilk milletvekili seçimidir. Bu seçime İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile birlikte, daha doğru bir ifadeyle, İttihat ve Terakkî’nin karşısında Ahrar Fırkası da katılmıştır (Kaluç, 2009: 197). Bu nedenle 1908 seçimlerinin Osmanlı Devleti’nde ilk çok partili genel seçim olduğunu söylemek mümkündür (Olgun, 2011: 6). Çoğunluk sisteminin uygulandığı bu seçimde (Yozgat ve Zabun, 2009: 75), İttihat ve Terakkî 281 milletvekilinden biri dışında tamamını kazanmıştır (Olgun, 2011: 6).

1908 Meclis-i Meb‘usan’ı 18 Ocak 1912’de feshedilmiştir. Bununla birlikte yeni bir seçim sürecine girilmiştir. 1912 Meclis-i Meb‘usân seçimlerine İttihat ve Terakkî tek başına girmemiştir. Seçimlere tek muhalif parti olarak Hürriyet ve İtilâf Fırkası da girmiştir. II. Meşrutiyet’in ikinci genel seçimi olan 1912 seçimleri, “dayaklı ve sopalı seçim” olarak da ifade edilmektedir (Karacakaya, 2003: 131). Bu seçimler de çoğunluk sistemi uygulanarak yapılmış olup (Yozgat ve Zabun, 2009: 75) İttihat ve Terakkî, 284 milletvekilinden 6’sı dışında tamamını kazanmıştır (Olgun, 2011: 7).

1912’yi izleyen seçimler 1914 yılında yapılmıştır. Çoğunluk sisteminin uygulandığı bu seçimlere İttihat ve Terakkî Cemiyeti tek parti olarak katılmıştır. 1914 Meclis-i Meb‘usan’ı, II. Meşrutiyet Dönemi’nin en uzun ömürlü meclisi olmuştur (Olgun, 2011: 8; Yozgat ve Zebun, 2009: 75).

Aralık 1919’da yapılan seçimlerle son Osmanlı Mebusan Meclisi belirlenmiştir. Seçimlere giden süreçte Mustafa Kemal’in millî mücadelenin lideri olması önemlidir. Çünkü Mustafa Kemal liderliğinde millî mücadele gücünü halktan almakta, millet egemenliğini en üstün güç olarak görmektedir. Ayrıca, her fırsatta meclisin varlığı yönünde isteklerini de dile getirmişlerdir (Olgun, 2011: 8). 18 Aralık 1919’da milletvekili seçimleri yapılmıştır. Seçimlere ve meclise gayrimüslimler girmek istememiştir. 12 Ocak 1920’de Meclis-i Meb‘usân İstanbul’da toplanmıştır. 28 Ocak’ta

yapılan toplantıda da Mîsâk-ı Millî Beyannamesi kabul edilmiştir. Mîsâk-ı Millî Beyannamesi’nde temel düşünce, Osmanlı Devleti’nin bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunmasıdır (Ataay, 2020: 117-118). Çoğunluk sisteminin uygulandığı 1919 seçimlerini (Yozgat ve Zebun, 2009: 75) Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti’nin düşüncesini benimsemiş olanlar kazanmıştır. Müdâfaa-i Hukuk hareketine karşı olmayan Millî Türk, Osmanlı Mesâ’î, Teceddüt Fırkaları ve Osmanlı Çiftçiler Derneği’nin gösterdiği adaylar arasından da seçilenler olmuştur (Güneş, 1987: 431-432).

Millî Mücadele’nin başlarında İstanbul’un işgali ve milletvekillerinin bazılarının tutuklanmasının ardından “*salâhiyet-i fevkalâde-yi haiz bir meclisin*” Ankara’da toplanmasını gerekli gören Mustafa Kemal Paşa, Hey’et-i Temsîliyye adına 19 Mart 1920 tarihinde ilgili makamlara bir emir göndererek yeniden seçim yapılmasını istemiştir (Türkmen, 2008: 140). Daha önce uygulanan nüfusa göre milletvekili seçilmesi durumu burada uygulanmamıştır. Her ilden 5’er milletvekili seçilmesi istenmiştir. Son Osmanlı Meclis-i Meb’usân’ın ele geçmeyen üyelerinin yeni meclisin üyeleri olarak kabul edileceği de belirtilmiştir. 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi toplanmış ve çalışmalarına başlamıştır (Ataay, 2020: 118-119).

Büyük Millet Meclisi Dönemi’nde 3 Nisan 1923 tarih ve 320 sayılı Kanun yürürlüğe girmiştir. 1923 seçimleri bu yeni seçim kanununa göre yapılacaktır. Yeni kanuna göre her 20.000 erkek nüfusa bir milletvekili olmak üzere milletvekili sayısı belirlenecektir. Nüfusu 30.000’e kadar olan yerlerde de bir milletvekili çıkacağı ifade edilmiştir. Kanun’da tek dereceli seçim sisteminin millet egemenliğine daha uygun olduğu belirtilmiştir. Ancak iki dereceli seçim sistemi uygulaması korunmuştur. Seçimde 18 yaşını dolduran tüm erkekler oy kullanabilecektir. Hem seçmenler hem de milletvekilleri için vergi verme zorunluluğu aranmayacaktır. Türkiye Devleti halkından, 30 yaşını doldurmuş, Türkçe konuşmayı bilen erkekler milletvekili adayı olabilecektir (Güneş, 1991: 256-259). 1923 seçimlerinde her il bir seçim çevresi sayılmış, 72 ilde seçimler yapılmıştır. Seçimi Mustafa Kemal Atatürk’ün grubu, Müdâfaa-i Hukuk Grubu kazanmıştır. Seçim sonucunda 287 milletvekili seçilmiştir (Olgun, 2011: 13).

29 Ekim 1923’te Cumhuriyet ilan edildikten sonra 1927 seçimlerinden 1946 seçimlerine kadar olan süreç “Tek Partili Seçimler Dönemi” olarak ifade edilmektedir. 1924 Anayasası’nda seçimler, 4 yılda bir yapılacağı şeklinde düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP, Mustafa Kemal Atatürk’ün Müdâfaa-i Hukuk Grubu’nun dönüştürüldüğü parti), Tek Parti döneminin (1923-1946) temsilcisi olmuştur. Bir siyasi partinin, tek başına meclisi, hükûmeti ve devleti temsil ettiği Tek Parti dönemi, 1924’te Terakkîperver Cumhuriyet Fırkası’nın ve 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kısa ve etkin olmayan çok partili hayata geçiş denemelerinin dışında, Türkiye’de hâkim olmuştur. Tek Parti sistemi, rejimde tek bir partiden başka partinin bulunmadığı ve ülke yönetiminin bu tek partinin tekelinde olduğu parti sistemidir (Türkmen ve Dalan, 2021: 670). CHP’nin tek parti olarak girdiği seçimler 1927, 1931, 1935, 1939, 1943 yıllarında yapılmıştır.

Haziran 1927’de CHP, milletvekillerini belirleme yetkisinin Parti’nin genel başkanına bırakılması yönünde bir tüzük değişikliği yapmıştır. 1927 seçimleri iki dereceli olarak yapılmış, ikinci seçmenler belirlendikten sonra genel başkan olarak Mustafa Kemal Atatürk, partisinin adaylarını ilan etmiştir. Eylül 1927’de seçimler, 63 seçim çevresinde yapılmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)’ne 316 milletvekili girmiştir (Olgun, 2011: 14).

1931 seçimlerine giderken, 12 Ağustos 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuş ve 17 Aralık 1930’da kapatılmıştır (Ataay, 2020: 148-149). Mustafa Kemal Atatürk’ün 1931 seçimlerinde yeni bir uygulama geliştirdiği ifade edilmektedir. Bunu TBMM’de CHP’nin denetimini sağlamak amacıyla yaptığı da eklenmektedir. 22 ilde 30 milletvekilliğine CHP’den aday gösterilmemiştir. Bağımsız adayların seçilmesi için yapılan bir düzenleme olarak görülür. Ancak, bağımsız adaylar da herhangi kimseler olmayacaktır. Bağımsız adaylarda gözetilen laik, cumhuriyetçi ve milliyetçi olmalarıdır. İkinci seçmenlerin seçimi 7-10 Nisan 1931’de yapılmıştır. 20 Nisan’da Genel Başkanlık Divanı tarafından belirlenen milletvekili adayları açıklanmıştır. Nitekim milletvekili seçimleri de 25 Nisan’da yapılmıştır (Olgun, 2011: 15).

5 Aralık 1934 tarih ve 2599 sayılı Kanun ile Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'nun 10. ve 11. maddelerinde değişiklik yapılmıştır. Buna göre; 22 yaşını dolduran kadın ve erkek her Türk, milletvekili seçme hakkına sahiptir. 30 yaşını dolduran kadın ve erkek her Türk, milletvekili seçilebilir. Bu Kanun ile kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Ayrıca, 5 Aralık 1934 tarih ve 2598 sayılı Kanun ile 3 Nisan 1923 tarih ve 320 sayılı Kanun'da değişiklikler yapılmıştır. 320 sayılı Kanun'a göre her 20.000 erkek nüfusa bir milletvekili olmak üzere milletvekili sayısı belirlenirken; değişiklikle birlikte, kadın erkek ayrımı yapılmaksızın her 40.000 nüfusta bir milletvekili seçilmektedir. 22 yaşını dolduran tüm kadın ve erkeklerin seçimlerde oy kullanacağı da düzenlenmiştir. Seçimlerde, yine, iki dereceli sistem uygulanacaktır. 1935 seçimleri 8 Şubat'ta yapılmıştır. 1931 seçimlerindeki bağımsız adaylarla ilgili uygulama, sayı 30'dan 16'ya düşürülmek üzere tekrar uygulanmıştır. 1935 seçimlerinde 18 kadın milletvekili aday gösterilmiş ve seçilmiştir. Ayrıca, Cumhuriyet Dönemi'nde ilk kez bu seçimlerde azınlıklar arasından milletvekili seçilmiştir (Armağan, 1967: 74-75).

Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra 1939 seçimleri yapılmıştır. Bağımsız adaylar, seçimlere girebilmiştir. 26 Mart 1939'da yapılan seçimler sonucunda CHP her yerde kazanmıştır. 423 milletvekili seçilmiştir ve bunların 13'ü kadındır. Ayrıca, cumhurbaşkanlığına seçilen isim İsmet İnönü olmuştur (Armağan, 1967: 75).

1943 seçimlerinde ilk kez milletvekili sayısından daha fazla aday gösterilmiştir. 458 milletvekilliği için 530 aday gösterildiği kaydedilmiştir (Armağan, 1967: 76). Bununla ilgili olarak 455 milletvekilliği için 533 aday gösterildiği şeklinde bilgiler de vardır (Demirel, 2014). 1943 seçimlerinin yasal dayanağı, 14 Aralık 1942 tarih ve 4320 sayılı Mebus Seçimi Kanunu'dur. Bu Kanun ile daha önce yürürlükte olan ilgili kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır. Bunun yanında, 4320 sayılı bu yeni Kanun seçim sistemini değiştirmemiş, Kanun'da yine iki dereceli çoğunluk sisteminin uygulanması yönünde hükümler yer almıştır. 1943 seçimlerinden sonra İsmet İnönü cumhurbaşkanlığına yeniden seçilmiştir (Armağan, 1967: 76; Olgun, 2011: 20).

1946 seçimleri, çok partili hayatın ilk seçimidir. 18 Temmuz 1945’te Millî Kalkınma Partisi, ilk muhalefet partisi olarak, Nuri Demirağ tarafından kurulmuştur (Avşar ve Kaya, 2012: 118). Sonrasında, 7 Ocak 1946’da Celal Bayar liderliğinde Demokrat Parti kurulmuştur. Partinin genel başkanlığına da Celal Bayar seçilmiştir (Şahin ve Tuna, 2015: 41). Parti sayısı giderek artmıştır. 21 Temmuz 1946’da yapılan seçimlerden önce, 5 Haziran 1946 tarih ve 4918 sayılı Milletvekilleri Seçim Kanunu yürürlüğe girmiştir. 1946 seçimleri, tek dereceli olarak yapılan ilk seçimdir. Seçim sonucunda CHP 396, Demokrat Parti 62 milletvekili kazanmıştır (Armağan, 1967: 77).

Çok partili hayata geçişle birlikte, 1946 seçimlerini izleyen seçimlerde de farklı seçim sistemlerinin uygulandığı görülmektedir. 1946 seçimlerinden 1961 seçimlerine kadar yapılmış olan seçimlerde, 1946 öncesindekiler gibi, çoğunluk sistemi uygulanmıştır. 1961 seçimlerinden itibaren ise nispi temsil sistemleri uygulanmıştır.

1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde listeli-tek turlu çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Bu sistemde seçmenler, partilerin kendilerine sundukları aday listelerindeki isimleri seçerek kendi listesini oluşturmakta serbest bırakılmaktadır. 1950 seçimlerine bakıldığında; seçimi %52,7 oranda oyla kazanan Demokrat Parti’nin mecliste temsil oranı %85,2’dir. 1954 seçimlerinde Demokrat Parti, oyların %57,6’sını almış olup mecliste temsil oranı %92,8’dir. 1957 seçimlerinde ise %47,9 oranda oy alan Demokrat Parti’nin mecliste temsil oranının %69,9 olduğu görülmektedir. Her üç seçimde de Demokrat Parti, tek başına hükümet kurmuştur (Yavaşgel, 2014: 155-156). Bu bakımdan yönetimde istikrarın sağlandığını söylemek mümkündür. Ancak listeli-tek turlu çoğunluk sistemiyle birlikte diğer partilerin temsil oranının oldukça düşük olduğu açıkça görülmektedir. Dolayısıyla bu sistemin temsilde adaleti sağlama noktasında eksik olduğu söylenebilir. Daha açık bir ifadeyle, temsilde adaleti sağlayamadığı yönünde bir değerlendirme yapmak yanlış olmayacaktır.

1961 seçimlerinde uygulanan sistem, çevre barajlı d’Hondt sistemidir. 1961 seçimleri ile Türkiye’de ilk kez nispi temsil sistemleri uygulanmıştır. Bu ilk uygulamanın yasal dayanağı 25 Mayıs 1961 tarih ve 306 sayılı

Milletvekili Seçimi Kanunu'dur. Söz konusu Kanun'da milletvekili seçimlerinin tek dereceli, nispi temsil yöntemine göre, genel, eşit, gizli oyla bütün yurttan aynı gün yapılacağı düzenlenmiştir. Nispi temsil sistemlerinden d'Hondt sistemi, 1961 seçimlerinden itibaren bütün milletvekili genel seçimlerinde ve ara seçimlerinde uygulanmıştır. Bunun istisnası 1965 milletvekili genel seçimi ve 1966 ara seçimidir (Türk, 2006: 91). Çevre barajlı d'Hondt sisteminde öngörülen baraj çevre seçim sayısıdır. Çevre seçim sayısı, daha önce de belirtildiği gibi, bir seçim çevresindeki geçerli oyların, o seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesi ile elde edilen sayıdır. Barajı geçemeyen bağımsız adayların bu sistemde seçilebilmesi mümkün değildir.

1961 seçimlerinde oyların %36,7'sini alan CHP'nin mecliste temsil oranı %38,5'tir. Bu seçimlerden sonra bir koalisyon hükûmeti kurulmuştur. Çevre barajlı d'Hondt sisteminin uygulanmasıyla yönetimde istikrarı ve temsilde adaleti sağlamayacak bir sonuç elde edilmiştir (Doğan, 2020: 17).

1965 seçimleri, Türkiye'de ilk ve son kez, millî bakiye sistemi uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Millî bakiye sisteminin dayanağı ise 13 Şubat 1965 tarih ve 533 sayılı Kanun'dur. Bu Kanun, 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nda değişiklikleri içermektedir. Millî bakiye sistemi, nispi temsil sistemleri arasında tam nispi temsil sisteminin bir uygulama şekli olarak değerlendirilmektedir (Yavaşgel, 2014: 82: 9; Türk, 2006: 89).

533 sayılı Kanun'da millî bakiye sistemi anlatılmıştır. İlk olarak, her seçim çevresindeki geçerli oylar toplamı, o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünür. Bu işlemde elde edilen sonuç seçim sayısını verir. İkinci olarak, her partinin aldığı oylar, seçim sayısına bölünerek partilerin en baştan çıkaracağı milletvekili sayısı belirlenir. Her parti için ayrı ayrı yapılan bu son bölme işleminden "kalan" oylar, bütün seçim çevrelerini içine alan "millî seçim çevresi" içinde toplanır. Bu toplam, seçim çevrelerinde açık kalan milletvekillerinin toplam sayısına bölünür ve "millî seçim sayısı" bulunur. Her partinin millî seçim çevresi içindeki geçerli oy toplamı, millî seçim sayısına bölünür ve milletvekilleri de partiler arasında dağıtılır. Doldurulmamış milletvekillerinin kalması durumunda, partiler arasında

bakiye geçerli oyların büyüklük sırasına göre, milletvekillikleri partilere dağıtılır (Türk, 2006: 89).

1965 seçimlerinde Adalet Partisi %52,9, CHP %28,7, Millet Partisi %6,3, Yeni Türkiye Partisi %3,7, Türkiye İşçi Partisi %3, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi %2,2, bağımsız adaylar ise %3,2 oy oranına sahip olmuştur (Koç, 2014: 176). Oy oranı belirtilen tüm bu partiler milletvekili çıkarmıştır. Millî bakiye sisteminin uygulanmasıyla nispeten çok daha az oy alan partilerin de mecliste yer alması mümkün olmuştur. Bu seçim sisteminin temsilde adaleti sağlaması bakımından önemli olduğunu söylemek mümkündür. Ancak millî bakiye sisteminin temsilde adaleti sağlarken yönetimde istikrarın sağlanmasını güçleştirdiği de göz önünde bulundurulmalıdır.

1969, 1973, 1977 seçimlerinde klasik, barajsız d’Hondt sistemi uygulanmıştır. 1969 seçimlerinde Adalet Partisi’nin oy oranı %46,5 olup mecliste temsil oranı %56,9’dur. Bu seçimlerden sonra Adalet Partisi tek başına hükûmeti kurmuştur. 1973 seçimlerinde CHP %33,3 oy oranına sahip olmuştur ve mecliste temsil oranı %41,1’dir. 1977 seçimlerinde ise CHP, 1973 seçimlerinde olduğu gibi birinci parti seçilmiştir. Partinin oy oranı %41,4, mecliste temsil oranı ise %47,3’tür. Hem 1973 hem de 1977 seçimlerinin sonucunda bir koalisyon hükûmetinin kurulduğunu eklemek gerekir (Ünlükaplan, 2003: 52-53).

1977 seçimlerinden sonraki seçimler 1983’te yapılmıştır. Bu süre içinde Türkiye, 12 Eylül 1980 darbesini yaşamıştır. Seçimlere ilişkin yasal düzenlemeler, 10 Haziran 1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu’nda yer almıştır. Bu Kanun’a göre seçimlerde uygulanacak sistem, yine d’Hondt sistemidir. Ayrıca, seçimlerde seçim çevresi barajı ile %10’luk ülke barajının birlikte uygulanacağı ifade edilmiştir. Bu sistem, “çift barajlı d’Hondt sistemi” olarak adlandırılmaktadır (Yıldız, 2018: 137).

1983 seçimlerine bakıldığında; oy oranı %41,1 olan Anavatan Partisi’nin mecliste temsil oranı %53’tür. Bu seçimlerden sonra tek partili bir hükûmet kurulmuştur (Ünlükaplan, 2003: 54). Baraj uygulaması, oy oranı yüksek olan partiler için avantaj oluşturmaktadır. Baraj uygulaması ile birlikte oy oranı

yüksek olan partilerin mecliste daha yüksek oranda temsilinin sağlandığı değerlendirilmektedir (Özbudun, 1995: 530).

1983 seçimlerini 1987 ve 1991 seçimleri izlemiştir. 1987 ve 1991 seçimlerinde çift barajlı d'Hondt sistemi ile birlikte kontenjan oyu yöntemi uygulanmıştır. Kontenjan oyu yöntemi, barajı geçemeyen partilerin oylarının, en fazla oy alan partiye gitmesi anlamına gelmektedir (Ünlükaplan, 2003: 55). Dolayısıyla baraj uygulaması ile güç kazanmış olan oy oranı yüksek partilerin, kontenjan oyu uygulaması ile birlikte güçlerinin pekiştirildiği söylenebilir. 1987 seçimlerinde Anavatan Partisi'nin oy oranı %36,3 olup mecliste temsil oranı %64,9'dur. Bu seçimlerden sonra tek partili hükümet kurulmuştur. 1991 seçimlerinde ise Doğru Yol Partisi'nin oy oranı %27 ve mecliste temsil oranı %39,5'tir (Yavaşgel, 2014: 171-173). Burada verilen oranlar da çift barajlı d'Hondt sistemi ve kontenjan oyu yönteminin birlikte uygulanmasıyla oy oranı yüksek partilerin gücünün pekiştirildiği yorumunu doğrular niteliktedir.

Çift barajlı d'Hondt sistemi ve kontenjan oyu yönteminin birlikte uygulanmasının temsilde adalet bakımından sorun yaratması kaçınılmaz olmuştur. Siyasi partilerin de girişimleriyle sorunlara çözüm yolları aranmıştır. Sonuç olarak, Anayasa Mahkemesi, 1983'ten beri uygulanan seçim çevresi barajını ve kontenjan oyu uygulamasını Anayasaya aykırı bulmuş ve iptal etmiştir. Milletvekillerinin tamamının %10'luk ülke barajının uygulandığı, seçim çevre barajının olmadığı d'Hondt sisteminin uygulanacağı yönünde düzenleme yapılmıştır (Erkmen, 2018: 1241).

23 Temmuz 1995 tarih ve 4121 sayılı Kanun ile Anayasa Mahkemesi'nin kararında yer verilen “temsilde adalet” ve “yönetimde istikrar” ilkeleri 1982 Anayasası'na da girmiş, anayasal ilkeler olarak düzenlenmiştir. Ayrıca 27 Ekim 1995 tarih ve 4125 sayılı Kanun ile milletvekili sayısı 450'den 550'ye çıkarılmıştır. Ülke barajlı d'Hondt sistemi 1995 seçimlerinde uygulanmaya

başlanmış ve 2015 yılı Kasım ayında yapılan seçimler de dâhil olmak üzere uygulanmıştır² (Doğan, 2020: 24-25).

1995 yılında yapılan seçimlere bakıldığında; oy oranı %21,4 olan Refah Partisi’nin temsil oranı %28,7 olup parti, seçimin birinci partisi olmuştur. Seçim sonrasında bir koalisyon hükûmeti kurulmuştur. 1999 seçimlerine bakıldığında; Demokratik Sol Parti %22,2 oy oranı ile seçimin birinci partisidir. Partinin mecliste temsil oranı da %24,7’dir. Bu seçim sonrasında da bir koalisyon hükûmeti kurulmuştur.

Ülke barajlı d’Hondt sisteminin uygulandığı 2002 seçimlerinden Kasım 2015 seçimleri de dâhil olmak üzere yapılan seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi’nin tek başına iktidar olduğu görülmektedir. Sırasıyla değerlendirilecek olunursa 2002 seçimlerinde AKP’nin oy oranı %34,3 olup temsil oranı %66’dır. Bu oranlar, 2007 seçimlerinde %46,6 ve %62; 2011 yılında %49,8 ve %59,5; Haziran 2015’te (ki bu seçimden sonra seçim hükûmeti kurulmuştur) %40,9 ve %46,9; Kasım 2015’te ise %49,5 ve %57,6’dır (Yavaşgel, 2014: 175-178).

4. Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminden Sonra Seçimler

15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye’de bir darbe girişimi yaşanmıştır. Bu tarihten sonra, 16 Nisan 2017 tarihinde bir referandum yapılmış ve anayasa değişikliği gerçekleştirilmiştir. Anayasa değişikliğinin ardından 24 Haziran 2018 tarihinde Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Genel Seçimleri yapılarak bunun sonucunda yasal ve fiili olarak hükûmet sistemi değişmiştir. Böylece, Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi olarak adlandırılan yeni bir hükûmet sistemine geçilmiştir (Turan, 2018: 43). Süreç içinde Adalet ve

² Hükûmet sistemi değişikliği ile birlikte yapılan çalışmalar sonucunda siyasi partilerin seçim ittifakı oluşturabilmesi yönünde düzenlemeler yapılmıştır. İttifak içinde yer alan partiler için seçim barajı bir sorun olmaktan çıkarılmıştır. Bununla birlikte herhangi bir ittifakın seçim barajını geçememesi durumu da söz konusu olabilir. Burada her ne kadar ülke barajlı d’Hondt sisteminin 2015 yılı Kasım ayında yapılan seçimler de dâhil olmak üzere uygulandığı bilgisi verilse de 2018 yılında yapılan seçimlerde de milletvekili sandalye dağılımında d’Hondt sisteminin uygulandığı bilgisini eklemek gerekir.

Kalkınma Partisi ile Milliyetçi Hareket Partisi arasında fikir alışverişinde bulunmak üzere toplantılar yapılmış, iki partinin genel başkanlarının görüşmeleri gerçekleşmiştir. Seçim ittifakı üzerine çalışmalar gerçekleştirilmiş ve bu doğrultuda yasal düzenlemeler de yapılmıştır.

Milletvekili seçimlerinde siyasi partilerin ittifak yapmasının yasal dayanağı 13 Mart 2018 tarih ve 7102 sayılı Kanun'dur. Bu Kanun'da %10 barajının altında oy alan partilerin içinde olduğu ittifak %10 barajını geçtiği takdirde bu partiler için baraj engeli olmayacağı düzenlenmiştir. 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nda da seçim ittifakı, ayrıntılarıyla düzenlenmiştir (Ünal, 2019: 324-325).

Yasal düzenlemelerin tamamlanmasıyla birlikte, siyasi partiler, ittifak kurmak amacıyla görüşmeler yapmaya başlamıştır. 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçimlere Ak Parti ve MHP "Cumhur İttifakı" olarak; CHP ve İYİ Parti "Millet İttifakı" olarak katılmıştır. Seçim sonucuna bakıldığında; Ak Parti 295 milletvekili, MHP 49 milletvekili kazanmış olup Cumhur İttifakı'nın 344 milletvekili mecliste yer almıştır. Millet İttifakı ise CHP'nin 146, İYİ Parti'nin 43 milletvekili kazanmasıyla, mecliste 189 milletvekili ile yer almıştır. Meclis içinde grubu bulunmakla birlikte ittifak içinde yer almayan Halkların Demokratik Partisi de 67 milletvekili kazanmıştır (www.ysk.gov.tr, Erişim tarihi: 26.12.2021).

Yakın tarihte yapılan bir değişiklik, konu bağlamında oldukça önemlidir. 6 Nisan 2022 tarihli ve 31801 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Milletvekili Seçimi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile birlikte, %10 olan seçim barajı %7'ye düşürülmüştür.

Seçim ittifakı ile birlikte seçim barajı engelini önemli ölçüde aşılmaya çalışıldığı söylenebilir. %10 olan seçim barajının 2022 yılında %7'ye düşürülmesi de bunu destekler niteliktedir. Böylece hem temsilde adaletin hem de yönetimde istikrarın sağlanması yönünde bir adım atılmış olduğunu ifade etmek mümkündür. Temsilde adalet, yönetimde istikrar ilkeleri, devletin ve milletin yararı gözetilerek seçim sistemlerinin uygulandığı, uygulanacağı düşünülmektedir.

Sonuç

Tarihsel süreç itibarıyla, Osmanlı Devleti’nde ilk genel seçim 1877 yılında yapılmıştır. Günümüzde son seçim ise 24 Haziran 2018 tarihinde yapılmıştır. Bu süreçte yapılan seçimlerde farklı sistemler uygulanmış, denenmiştir. 1961 seçimlerine kadar çoğunluk sistemi uygulanırken; 1961 seçimlerinden itibaren nispi temsil sistemi uygulanmıştır.

Çoğunluk sistemi, temsilde adaletin sağlanması bakımından sorunlu olmuştur. Hatta çoğunluk sistemlerinin temsilde adaleti sağlamadığını söylemek de yanlış olmayacaktır. Türkiye’de de 1961 seçimlerinden itibaren uygulanmaya başlanan nispi temsil sistemleri, temsilde adaletin görece daha çok sağlandığı sistemlerdir. Ancak nispi temsil sistemleri uygulandığı yöntemleri itibarıyla farklılaşmaktadır. Örneğin 1965 seçimlerinde uygulanan millî bakiye sistemi, küçük partilerin de mecliste temsilini sağlaması bakımından oldukça olumludur. Temsilde adaletin en iyi sağlandığı sistemdir. Ancak yönetimde istikrarın sağlanmasını mümkün kılmaması bakımından da olumsuz değerlendirilebilmektedir. Yine, çift barajlı d’Hondt sistemi ve bununla birlikte uygulanan kontenjan oyu yöntemi de oy oranı fazla olan partileri daha da güçlendiren sistemlerdir. Dolayısıyla, yönetimde istikrarı sağlarken temsilde adaleti sağlama bakımından yaşanacak sorunlara gebe bir sistem olarak ifade edilebilir.

Yakın tarihte Türkiye’de uygulanan seçim ittifakı ile birlikte, d’Hondt sisteminin baraj uygulamasının partiler için bir engel olmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. İttifak içinde yer alan partilerin %10 barajını aşamaması durumunda içinde bulunduğu ittifakın barajı aşması yeterli olmaktadır. Böylece hem temsilde adaletin sağlanması hem de yönetimde istikrarın sağlanması yönünde adım atıldığını söylemek mümkündür. 2022 yılında yapılan son değişiklikte seçim barajının %7’ye düşürülmesi de bu yönde atılan olumlu bir adım olarak görülebilir.

Gelecekte uygulanacak seçim sistemlerinin temsilde adaleti sağlarken yönetimde de istikrarı sağlayabilmesi esas tutulmalıdır. Bu iki ilke, devletin ve milletin yararı gözetilerek adımlar atılması beklenmekte ve atılacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akyıldız, A. (2016). “Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (7): 127-148.

Alkan, M. Ö. (2006). “Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri (Siyaset Bilimi ve Siyaset Sosyolojisi Yaklaşımıyla)”. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 22(1): 133-165.

Armağan, S. (1967). “Türkiye’de Parlamento Seçimleri”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 33(3-4): 45-100.

Ataay, F. (2020). *Türkiye Demokrasi Tarihi*. Nika Yayınevi, Ankara.

Avşar, B. Z. ve Kaya, E. E. (2012). “Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Millî Kalkınma Partisi”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(2): 113-132.

Daver, B. (1988). “Seçim Sistemi ve Anayasa Yargısı”. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 5: 131-147.

Demirel, A. (2014). *Tek Partinin İktidarı: Türkiye’de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*. İletişim Yayınları, İstanbul.
https://books.google.com.tr/books/about/Tek_Partinin_%C4%B0ktidar%C4%B1.html?id=7pqaDwAAQBAJ&printsec=frontcover&source=hp_read_button&hl=tr&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (Erişim tarihi: 24.12.2021).

Doğan, C. (2020). “Türkiye’de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Parlamento Seçimlerine İlişkin Sistem Önerisi”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya.

Erkmen, A. (2018). “Türkiye’de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3): 1225-1247.

Güneş, İ. (1987). “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkası’na Geçiş”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3(8): 427-442.

Güneş, İ. (1991). “1923 Seçimlerinde Oylar Nasıl Kullanıldı?”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 46(1): 253-264.

Kaluç, Ş. (2009). “Osmanlı Ahrar Fırkasının Kuruluşu, Faaliyetleri ve Sonu”. *Liberal Düşünce Dergisi*, (54): 191-227.

Karacakaya, R. (2003). “Meclis-i Mebusan Seçimleri ve Ermeniler (1908-1914)”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (3): 127-142.

Koç, A. (2014). *CHP’de ‘Ortanın Solu’ Söylemi ve 1965 Seçimleri*. Dezanj Yayınları, İstanbul.

Olgun, K. (2011). “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27(79): 1-36.

Özbudun, E. (1995). “Seçim Sistemleri ve Türkiye”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44(1): 521-539.

Sezen, S. (1994). *Seçim ve Demokrasi*. Gündoğan Yayınları, Ankara.

Şahin, E. ve Tuna, B. (2015). “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi”. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2): 31-69.

Turan, M. (2018). “Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi”. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(3): 42-91.

Türk, H.S. (2006). “Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih”. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 23: 75-113.

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> , (Erişim tarihi: 20.12.2020).

Türkmen, İ. (2008) “I. TBMM Hükûmeti Döneminde İsmail Fâzıl Paşa’nın Nafia Vekilliği Görevi (1920-1921)”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: X, Sayı: 3, s. 140 (135-158).

Türkmen, İ. ve Dalan M.E. (2021). “Hilâfet Kurumunun İlgâ Meselesi ve TBMM’ye Yansıması”, TBMM’nin Açılışının 101. Yıl Dönümünde Türk

Demokrasi Tarihi Yazıları, (Editörler: Yunus Emre Tekinsoy, vd.), Berikan Yayınları, Ankara, ss. 655-674.

Uzman, N. (2021). “Türk Demokrasi Tarihi Açısından 1946 Seçimleri”, TBMM’nin Açılışının 101. Yıl Dönümünde Türk Demokrasi Tarihi Yazıları, (Editörler İsmet TÜRKMEN, vd.), Berikan Yayınları, Ankara, ss. 675-690.

Ünal, B. A. (2019). “Türkiye’nin Yeni Sisteminde Seçim Öncesi İttifaklar”. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(2): 321-328.

Ünlükaplan, İ. (2003). “1950 Sonrası Türkiye’de Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Bireysel Tercihlerin Kolektif Tercihlere Yansımaları Açısından İncelenmesi”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(11): 45-60.

Yavaşgel, E. (2014). *Seçim Sistemleri ve Türkiye’deki Durum*. Nobel Yayınları, Ankara.

Yıldız, A. (2018). “Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Milletvekili Seçim Sistemine İlişkin Bir Öneri”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(3): 113-153.

Yozgat, F. ve Zabun, S. (2009). “Seçim Sistemleri ve Uygulamaları”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(2): 73-91.

<https://www.ysk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 26.12.2021)